חרב בן ציון קריגר

לעילוי נשמת אמו״ר
ר׳ אלימלך בן ר׳ צבי ז״ל

שנת שלשים ושש למלכות אסא

מלחמה ושלום

שנותיה הראשונות של מלכות אסא הצטיינו כשנות שקט ושלום. בשנים אלו הסיר אסא את מזבחות הנכר והבמות, שבר את המצבות, גידע את האשרים והיטה לב העם אל ה׳ לעשיית התורה והמצוה. כמו כן חיזק את הממלכה מבחינה צבאית, בנה ערי מצורה ליהודה, ביצר אותן בחומות ומגדלים, דלתיים ובריחים. כן היה לו צבא גדול של חמש מאות ושמונים אלף גבורי חיל (עיין דה״ב יד) .

מתוך הכתובים ניכרת מגמה ברורה להדגיש ולהבליט את השקט והשלום שהיו בימיו. אולם ההדגשות והחזרות מרובות כל כך, עד שהן אומרות דרשני. נצטט את הפסוקים העוסקים בכך:

א. ״בימיו שקטה הארץ עשר שנים״[1] (שם יג כג).

ב. ״ויסר מכל ערי יהודה את הבמות ואת החמנים ותשקט הממלכה לפניו״ (יד ד).

ג. ״כי שקטה הארץ ואין עמו מלחמה בשנים האלה כי הניח ה׳ לו״ (שם יד ח).

ד. ״ויאמר ליהודה נבנה את הערים האלה... עודנו הארץ לפנינו, וכי דרשנו את ה׳ אלקינו, דרשנו, וינח לנו מסביב ויבנו ויצליחו״ (שם יד ו).

ה. ״וישמחו כל יהודה על השבועה, כי בכל לבבם נשבעו, ובכל רצונם בקשוהו וימצא להם, וינח להם מסביב״ (שם טו טו).

ו. ״ומלחמה לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכות אסא״ (טו יח) .

לעומת זאת מודיע חנני הרואה לאסא - אחרי שהוא שלח שוחד למלך ארם, כדי שיעזור לו במלחמתו נגד בעשא - שמעתה יהיו עמו מלחמות, ככתוב שם:

1. על הסתירה בין הכתובים: מחד גיסא משמע שעשר שנים לא היו מלחמות ומאידך גיסא משמע שעד שנת שלושים וחמש לא היו מלחמות (דהיינו חמש עשרה שנות שקט), ראה בפרוש המיוחס לרש״י (דה״ב יד, ו).

"כי ה' עיניו משטטות בכל הארץ להתחזק עם לבבם שלם אליו, נסכלת על זאת כי מעתה יהיו עמך מלחמות" (שם טז ט) .

אולם דברי חנני הרואה תמוהים, שהרי כבר זמן רב קודם לכן הופר השקט והשלום, על ידי זרח הכושי, שבא למרשה למלחמה עם צבא אדיר של מיליון חיילים, ורק בזכות בטחונו של אסא בה', הוא ניצח אותו נצחון מוחץ. שנה אחרי כן שוב קפץ על אסא רוגזו של בעשא מלך ישראל, שבסיוע הארמים הטיל מצור על ממלכת יהודה.

ואנו תמהים ושואלים, כל כך למה? מה היה חטאו ופשעו של אסא כי באו עליו לפתע מלחמות? והלא מלחמות לא באות במקרה, אלא הן מעשה ידיו של בורא העולם, ככתוב: "ה' איש מלחמה"?! (עיין מסכת ע"ז ב, ב) ולב מלך ביד ה'?!

ועוד, מה התועלת בהענשת אסא, שמעתה יהיו עמו מלחמות על שלא בטח בה' בלב שלם, אם גם לפני כן, כאשר היה שלם עם ה', היו עמו מלחמות קשות ונכבדות?

כדי לענות על שאלות אלה עלינו לברר קודם נקודה אחרת תמוהה ביותר.

שנת שלושים ושש למלכות אסא?

התנ"ך מספר לנו (דה"ב טז א) שבשנת שלושים ושש למלכות אסא עלה בעשא מלך ישראל על יהודה, ויבן את הרמה לבלתי תת יוצא ובא לאסא מלך יהודה. תאריך זה תמוה ביותר, שהרי בעשא מלך ישראל מת בשנת עשרים ושש למלכות אסא, כיצד אם כן עלה על יהודה בשנת שלשים ושש למלכות אסא?

דומני שאין פתרון לשאלה זו[2] אלא עפ"י דברי חז"ל (סדר עולם רבא, טז):

> "בשנת שלושים ושש למלכות אסא עלה בעשא על יהודה ויבן את הרמה", אי אפשר לומר כן. והלא אסא קבר את בעשא בשנת כ"ו למלכותו? אלא מה ת"ל בשנת ל"ו? כנגד ל"ו שנה שנתחתן שלמה במלך מצרים, ונגד שלשים ושש

2. חסברו של הרד"ק (דה"ב טז, א) שאסא החל למלוך עשרים שנה קודם ממת שנזכר בספר מלכים דחוק ביותר.

שנה שנגזרה על מלכות בית דוד שתחלק, ובאחרונה עתידה שתחזור להם. וכנגד ל"ו שנים שנגזרה גזרה על מלכי ארם להיות שטנים על ישראל, ובאחרונה ליפול ביד בני דוד. לכך נאמר בשנת שלושים ושש למלכות אסא, היא שנת שלושים ושש לשלמה משמת. באותה שעה כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באסא וקילקל אסא שנאמר ויקח אסא את כל הכסף והזהב... וישלחם המלך אסא אל בן הדד... ובעת ההיא בא חנניה הרואה אל המלך... על כן נמלט ארם מידך ולא פסקו שטנים לישראל עד מות אחז".

אם כן, שנת שלושים ושש למלכות אסא היא למעשה שנת שש עשרה למלך אסא, אלא שהכתוב קראה שנת שלושים ושש למלכות אסא, לפי המנין המקביל לפילוג הממלכה. נמצאנו למדים מכאן כי מאז הפילוג קרויה ממלכת יהודה על שם אסא[3]. שכן עומדת היא ומצפה לאסא, שיבוא ויאחד את הממלכה בשנת שלושים ושש, ועץ יהודה ועץ יוסף יהיו לעץ אחד בראשותו.

כאשר הודיע אחיה השילוני לירבעם על גזירת הפילוג, הוא הגביל את הפילוג לזמן מסויים כפי שכתוב שם (מ"א יא לט) "ואענה את זרע בית דוד למען זאת אך לא כל הימים".

וכתב שם רש"י:

ובסדר עולם מצאתי, ואענה את זרע בית דוד **למען זאת**, כנגד שלושים ושש שנה שנתחתן שלמה את בת פרעה שנשאה בשנה הרביעית למלכותו, וכנגדה נגזרה על מלכות בית דוד ליחלק. וראויה היתה המלוכה לחזור בימי אסא בשנת שש עשרה למולכו, אלא שקלקל לשלוח שוחד למלך ארם.

ומתי תשוב הממלכה להתאחד מחדש אחרי שאסא קלקל? כתב שם הרד"ק:

"אך לא כל הימים", עתידה לחזור לימות המשיח בימי מלך המשיח, שנאמר "ועשיתים לעץ אחד", ואומר: "ומלך אחד יהיה לכולם", ואומר "ועבדי דוד מלך עליהם". מכאן

3. אולי בשל כך הוא נקרא "אסא" כמנין ששים ושנים בגימטריה, השווים לשנות מלכותו בפועל (41) בצרוף עשרים שנת מאז הפילוג - שמיוחסות גם הן לאסא. ועיין עוד בדעת מקרא (דה"ב יג, כג).

> תשובה לאומרים שוא אנו מצפין ימי מלך המשיח, כי לא יהיה. והנביא אומר: "אך לא כל הימים", ומשנחלקה מלכות בית דוד בימי רחבעם לא חזרה עוד, כי כל הימים היו לשתי ממלכות עד הגלות, ובשוב הגלות מבבל לא שבו השבטים אלא גלות בבל שהוא יהודה ובנימין.

צא וראה כמה גדולה היתה ההחמצה של אסא המלך. שנת שלושים ושש למלכות אסא, שהיתה אמורה להיות שנת חידוש ואיחוד הממלכה, נדחתה בשלשת אלפים שנה בקירוב, עד בוא מלך המשיח[3]".

"בא אסא ונטלו מזרח מלך כוש"

ננסה עתה להבין את פשר המלחמות שהיו בשנת שלושים וחמש (15 לאסא) ובשנת שלושים ושש (16 לאסא) למלכות אסא.

בשנת שלושים וחמש עלה זרח הכושי על מלכות יהודה עם צבא עצום ואדיר. מדוע זימנו ה' לכאן? כי הגיעה העת שאוצרות בית ה' ואוצרות בית המלך "והכל" (לפי רש"י הכוונה לכסא שלמה), שנלקחו מאיתנו על ידי שישק מלך מצרים בשנת חמש לרחבעם (עיין מ"א יד כח) יוחזרו למקומם. כל אלו נלקחו מאיתנו בגלל חטאי שלמה ובגלל "זאת" (בת פרעה)[4], ועכשיו שנפרעו כבר חובותיה של "זאת", יכול הכל לחזור אל מקומו בשלום. ואכן כך השקפתם של חז"ל על מלחמה זו (פסחים קיט):

> א"ר יהודה אמר שמואל: כל כסף וזהב שבעולם לקטן יוסף והביאן למצרים, שנאמר: וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים. אין לי אלא שבמצרים, שבארץ כנען ושבשאר ארצות מנין? ת"ל: וכל הארץ באו מצרימה, וכשעלו ישראל ממצרים העלוהו עמהם שנאמר: וינצלו את מצרים, ואמר רב אסי: שעשאוה כמצולה שאין בה דגים. והיה מונח עד רחבעם. בא שישק מלך מצרים ונטלו מרחבעם שנאמר:

3. מכאן נוכל לקבל מושג מה על חפער שבין גאולה "בעיתה" לגאולת "אחישנה"!
4. זו הלשון באסתר רבה (א, יב) "הוא שישק, הוא פרעה... ולמה נקרא שמו שישק? שבא בשקיקות על ישראל אמר חריני נוטל אותו **בכתובת בתי**".

ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים על ירושלים, ויקח את אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך ואת הכל לקח. בא זרח מלך כוש ונטלו משישק מלך מצרים, בא אסא ונטלו מזרח מלך כוש ושגרו להדדרימון בן טברימון...[5]

ובסדר עולם רבה (טז) נמצא ניסוח לפיו אסא לא נטל מזרח הכושי, אלא זרח בא והחזיר את כל הביזה אשר בזו שישק מלך מצרים.

מכאן שהמלחמה כנגד זרח הכושי לא הפרה במאומה את השקט והשלוה של מלכות אסא ולא היתה בבחינת עונש, אלא היתה היכי תמצי להחזרת אוצרות ה' למקומם. נוסף לכך, היא היתה שלב מוקדם ומכין לקראת שנת השלושים ושש למלכות אסא. במלחמה זו לא נפלו כנראה חללים יהודים, והיא היתה מלחמה ניסית, כפי שעולה מן הכתובים:

ויגף ה' את הכושים לפני אסא ולפני יהודה וינסו הכשים... כי נשברו **לפני ה'** ולפני מחנהו וישאיר שלל הרבה מאד... ויכו את כל הערים סביבות גרר, **כי היה פחד ה' עליהם**, ויבוזו את כל הערים כי בזה רבה היתה בהם (דה"ב יד יא-יד).

והנביא עכן משבח את אסא על בטחונו בה' במלחמה זו ככתוב שם: "הלא הכושים והלובים היו לחיל רב לרכב ולפרשים הרבה מאד, ובהשענך על ה' נתנם בידך". וכך דרשו חז"ל על מלחמה זו (פתיחתא איכה רבה ל):

ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה לא תבע זה. ואלו הם: דוד, אסא, יהושפט וחזקיהו. דוד אמר: ארדף אויבי ואשיגם... עמד אסא ואמר: אני אין לי כח להרוג אויבי, אלא אני רודף אותם ואתה עושה, אמר לו ה' אני עושה שנאמר: "כי נשברו לפני ה'"...

5. גם כסא שלמת, שחוא סמל לכסא ה' ומלכותו בעולם, שנאמר: "וישב שלמת על כסא ה' למלך" עובר גלגולים דומים, כאמור בתרגום שני למגילת אסתר: "כיון שמת שלמת, בא שישק מלך מצרים ונטלו... ואח"כ בא סנחריב וכבש את מצרים ולקח ממנו חכסא. ובמפולת אשור חזר חכסא לחזקיהו מלך יחודת. עד שבא פרעה נכח ולקח חכסא מיאשיחו חמלך.... ואח"כ בא נבוכדנצר וכבש את מצרים ולקח את חכסא ומשם עבר חכסא אל אחשורוש...".

עתה הגיע השלב העיקרי: איחוד הממלכה והחזרת ממלכת ארם לתיקה של ממלכת ישראל רבתי. איחוד זה אמור היה לקרות על ידי מלחמה נגד בעשא וארם. יש להניח שגם במלחמה זו היו ישראל וארם נופלים בידי אסא כפרי בשל, ללא מאמץ מיוחד מצד אסא, וללא שפיכות דמים בצד יהודה ואולי גם בצד ישראל.

מהלכו השגוי של אסא גרם לביטול כל התכניות הגדולות, ואף לאבדן כל מה שכבר היה בידו. כפי שכתוב בפרוש המיוחס לרש"י (דה"ב טז ז):

> כי אם בטחת בה' כשנשבעו וכרתו ברית יחד, מלך ישראל ומלך ארם עליך, כאשר בטחת בו כשבא עליך מלך הכושים, לא נמלטו מידך והיית נוצח את כולם. אף לא היית מאבד ממונך שנתת לו כדי לחפר בריתו עם בעשא, עתה שלא בטחת בה' אבדת ממונך וגם מלך ארם נמלט מידך.

ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי

בתחילת ספר בראשית כותב הרמב"ן שכל קורות העולם מקופלים בקורות ששת ימי הבריאה, וכל יום מימי הבריאה רומז לאלף שנים בעולם. יום רביעי של הבריאה, יום בו ניתלו המאורות, רומז על האלף הרביעי שבו זכינו לשני בתי המקדש. אלא כשם שהיום מתחיל מן הערב כך גם כל אלף מתחיל מעט שנים קודם. וזו לשון הרמב"ן שם:

> והיום הרביעי נבראו בו המאורות הגדול והקטן והכוכבים, ויומו באלף הד' החל כאשר נבנה בית ראשון, ע"ב שנה אחרי בניינו, עד אחרי חבית השני קע"ב שנה. והנה ביום הזה לכל בני ישראל היה אור, כי מלא כבוד ה' את חבית, והיה אור ישראל לאש על גבי המזבח רבוץ שם כארי...

לכשנבדוק נמצא ששנת שלושים ושש למלכות אסא חלה בדיוק ע"ב שנה לאחר תחילת בנין הבית, והיא שנת שלשת אלפים לבריאת העולם. לו זכינו, היה אור גדול וחדש מאיר על ציון בשנה זו, ושני המאורות הגדולים היו הופכים למאור אחד גדול, ואור הלבנה (מלכות בית דוד) היה כאור החמה (מלכות ישראל, שהיתה בימים ההם בבחינת המאור הגדול) ושניהם שבעתיים כאור

שבעת הימים. ההשגחה האלוקית הועידה את המלך אסא לגדולות. מבחינות מסוימות רואים בו חז"ל את החביב שבמלכים, כפי שמובא בפסיקתא דרב כהנא "החדש השביעי:

כל השביעים חביבין.... במלכים השביעי חביב: שאול, איש בשת, דוד, שלמה, אביה, **אסא**.

אסא ויהושפט בנו, הם גדולי מבערי הע"ז בישראל. חז"ל אמרו (שבת נו:) כל עבודה זרה שבארץ ישראל, אסא ויהושפט ביערום, חז"ל התכוונו לע"ז שנשארה מימי שלמה ככתוב: "ואת הבמות אשר על פני ירושלם אשר מימין להר המשחית, אשר בנה שלמה מלך ישראל לעשתרת שקץ צידונים ולכמוש שקץ מואב ולמלכם תועבת בני עמון, טמא המלך" (מל"ב כג יג). למרות שלפי פשט הכתוב ביער אותה לכאורה יאשיהו, לאמיתו של דבר ביערוה אסא ויהושפט.

מעתה נבין מדוע התעקש הנביא להדגיש חזור והדגש, כי בימי אסא היה שקט ולא היו מלחמות. אסא בא במקומו של שלמה המלך, שהיה איש מנוחה, וה' הניח לו מכל האויבים מסביב, ושלום ושקט היה לישראל בימיו. אשר על כן, גם אסא אמור היה להיות אבי עד שר שלום מלך שהשלום הוא שלו.

ליקוי מאורות

כמה עצוב וטרגי הדבר, שאסא המלך שאמור היה לאחד את הממלכה ולהצעידה אל הגאולה השלמה, גרם בסופו של דבר לכליונה הסופי של ממלכת יהודה ביחד עם ממלכת ישראל. כיצד הוא עשה זאת? נכדו של אסא - יהורם, ונינו - אחזיה, עשו הרע בעיני ה' והלכו בדרכי מלכי ישראל, בעיקר בדרכי אחאב, משום שבת אחאב היתה אשתו של יהורם, ועתליהו בת עמרי היתה אמו של אחזיה[6] (ראה מל"ב טז-כז). כיצד נוצרו קשרי הנישואין בין שתי המשפחות והממלכות? הרי עד עכשיו שרר מתח רב בין שתי הממלכות עד כדי מלחמות אחים עקובות מדם?! היוזם להם היה אסא המלך. אסא השיא את בנו יהושפט לבתו של עמרי[7], ובכך הכריע את המאבק שהיה בין עמרי לבין תבני לטובתו של

6. עתליה היא בת אחאב ומכתוב מכנה אותה שם בת עומרי, משום שעמרי גידלה (מצודות) וכן בני בנים הרי הם כבנים (רד"ק).
7. בפרוש המיוחס לרש"י (דה"ב כב, ב) התקשה היכן רמוז בתנ"ך שיהושפט נשא את בת עמרי? ומצביע על הפסוק: "ויהי ליהושפט עשר וכבוד לרב ויתחתן לאחאב" (דה"ב יח, א).

עמרי. את התוצאות השליליות של נישואין אלה ראינו לעיל, כאשר נכדו ונינו נוטים אחרי מלכי ישראל ועושים הרע בעיני ה'. וכך נראים הדברים בעיני חז"ל.

> כיון שהשיא אסא בתו של עמרי ליהושפט בנו, נגזרה גזרה זו על מלכות בית דוד שתכלה עם בית אחאב, וכן היה, שמת אחזיהו מלך יהודה עם מלך ישראל שהרגם יהוא. ועתליהו אם אחזיהו מלך יהודה ראתה כי מת בנה ותאבד את כל זרע המלוכה, ולפיכך מנה מ"ב שנה מיום שנגזרה הגזרה[8].
>
> (סדר עולם רבה, יז):

כשם שיש לנו מנין מיוחד מיום פילוג הממלכה, כך יש לנו מנין מיוחד מיום נשואי יהושפט עם בתו של עמרי (שלכאורה נראה כמעשה של איחוד) שהיה בשנת שלושים ואחת לאסא. בכך מוסברת סתירה גלויה שבין ספר מלכים לבין ספר דברי הימים. במלכים (מל"ב ח, כו) כתוב שאחזיה היה בן עשרים ושתיים שנה במלכו (וזו השנה הנכונה) ואילו בדברי הימים (דה"ב כב, ב) כתוב שהוא היה בין ארבעים ושתיים. אלא שאחזיה היה בן ארבעים ושתיים למנין שמתחיל מיום שנגזרה הגזרה[9].

מה הניע את אסא לבקש את ידה של בת עמרי לבנו? והרי עמרי עשה הרע בעיני ה' וירע מכל אשר היו לפניו? נדמה שמה שהוא החמיץ בשנת "השלושים ושש" בהמנעותו לצאת למלחמה, הוא ניסה לתקן עתה באמצעות נישואין ואהבה. ולא חש שלא הרי זה כהרי זה, שהרי במלחמה הוא היה בולע את מלכות ישראל לתוכו, ואילו על ידי נישואין הוא נבלע בתוך מלכות ישראל.

גם יהושפט, בנו של אסא, ניסה ללכת בדרכי אביו ולהתחבר אל אחאב ולאחזיה בנו, ואף לקח את עתליה בת אחאב לבנו. על כל אלה יצא עליו קצפו של חנני החוזה כאמור: "הלרשע לעזר ולשונאי ה' תאהב ובזאת עליך קצף מלפני ה'" (דה"ב יט ב).

8. לאסון זת כיוון דבריו זכריה הנביא (יא, ח): "ואכחיד את שלשת הרעים בירח אחד, ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי". ופירש שם רש"י: "והם חשחיתו את דרכיהם עד שמאסתים והרגתים בחדש אחד כל שלשת הרעים, שהרג יהוא את כל בית אחאב ואת בית אחזיה מלך יהודה ואת אחיו ואת כל זרע מלכות דוד, ועתליה איבדה את השאר זולתי יואש שנטמן".
9. אמנם הרד"ק כתב שזה המדרש רחוק מדרך הפשט, אך לענ"ד דומני שהוא קרוב לפשט אלף מונים, מהפשט שהציע רד"ק תמורתו.

מה נעמו דברי קהלת בן דוד:

לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים...

עת לאהב ועת לשנא

עת מלחמה ועת שלום

מרחבי אמונה

